



”Det är hemskt med de främlingsfientliga strömningar som finns idag. Jag vill uppmana alla att akta sig för diktaturer, vare sig det är kommunism eller nazism. Och så måste vi våga prata om det som händer! Tystnaden är det värsta.”

Dusan flydde från koncentrationslägret

En tår trillar sakta ner för kinden när han tänker på de fasansfulla åren från andra världskriget. Snart hundraåringen Dusan Dutina från forna Jugoslavien, numera Nackabo sedan många år tillbaka, berättar här sin osannolika historia för Nacka Paper. ”Jag glömmer aldrig vad jag har varit med om. Men jag fick ett fantastiskt liv i Sverige efter det”, tillägger han. TEXT: EVA-LOTTA SIGURDH | FOTO: GUSTAV KAISER

VI SES HEMMA I BOSTADEN i Jarlaberg, ett lugnt och fridfullt område där de flesta som bor är äldre. Dock betydligt yngre än Dusan Dutina själv, som blir 99 år till sommaren. I dag är dottern på besök och välkomnar oss glatt i dörren.

De fem barnen, alla numera pensionärer, turas om att dagligen besöka sin pappa, som visserligen klarar det mesta själv fortfarande, men som gläds åt tryggheten det ändå ger när man inte riktigt är ”som förr” längre. Och särskilt jobbigt blev det förstas efter att hans älskade sambo Ingrid gick bort förra sommaren och lämnade honom ensam. Dusans hustru, barnens mor, som han träffade en tid efter att han kom till Sverige, dog tyvärr redan 1984.

DUSANS BLICK FÖRSVINNAR i fjärran en stund när han tänker tillbaka på sitt ”förra liv”. Ett liv som visserligen var tufft, men som ändå började ganska bra.

- Vi var rätt fattiga på gården där jag växte upp med min stora familj. Jag var yngst av sju syskon, men det fanns mycket kärlek och närhet.

Han gick i skola med de andra ”bondbarnen” i byn intill de första fyra skolåren, innan han sedan skickades iväg till realskola och så småningom gymnasiet i Sarajevo.

- Pappa önskade att jag skulle stanna kvar

på gården, men mamma och rektorn lyckades övertala honom om att betala min skolgång, som kom att ske in natura, med mjöl och annat, minns Dusan med ett leende.

Efter gymnasiet följde studier vid Kungliga Krigshögskolan, där han blev löjtnant och därefter utbildade han sig till flygmeteorolog när kriget plötsligt slog till – pang!

- Ja, det gick snabbt. Tyskarna invaderade hela Jugoslavien och alla tvingades anmäla sig till dem. Men jag vägrade och gick med i motståndsrörelsen istället. Det ångrar jag

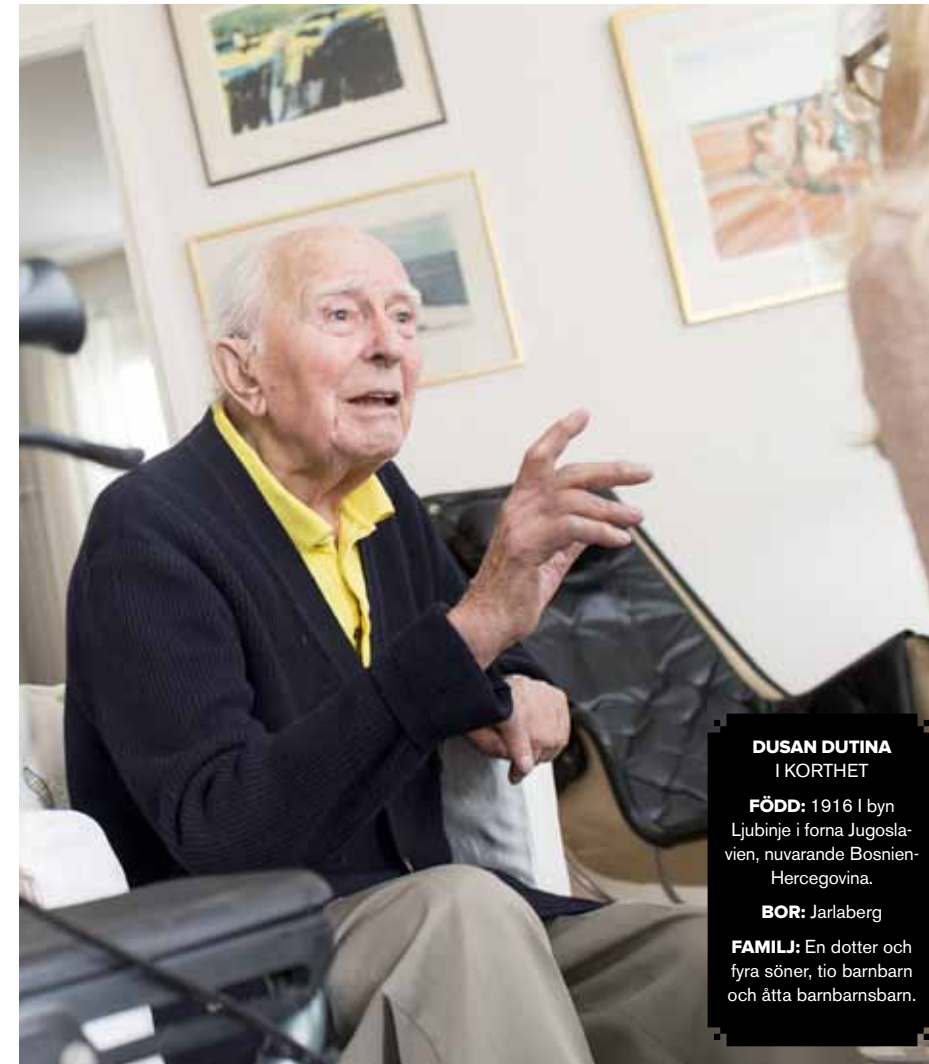
förstås inte, men det blev också början på ett helvete.

DUSAN BLEV KURIR och skulle få hjälp att resa först till Bulgarien, sedan till London för att sprida information om nazisternas övergrepp, men resan fick ett ödesdigert slut redan vid första stoppet, tågstationen i huvudstaden Sofia:

- I stället för bulgaren som skulle hjälpa mig stod två Gestapomän på perrongen. Jag hade blivit förråd!



HELSIDA



DUSAN DUTINA
I KORTHET

FÖDD: 1916 | byn Ljubinje i forna Jugoslavien, nuvarande Bosnien-Hercegovina.

BOR: Jarlaberg

FAMILJ: En dotter och fyra söner, tio barnbarn och åtta barnbarnsbarn.

Vad hände då?

- Jag tillfångatogs och sattes i isoleringscell i flera månader, innan tyska militärdomstolen dömde mig till koncentrationsläger. Det var fruktansvärt! Både fångenskapen och vetskapen om vad som väntade.

En förtvivlanstår letar sig fram i ögonvrån på Dusan vid det glasklara minnet. Ett av många lika tydliga och smärtsamma minnen från dessa år i början av 40-talet. Dusan forslades genom Österrike till Tyskland, där han sattes i Blankenhagen, ett läger för vidare transport av fångar, tills det blev dags för transport till slutmålet, tyskarnas norska koncentrationsläger Falstad norr om Trondheim.

TILLSAMMANS MED HUNDRTALS andra fångar kastades han ner i lastutrymmet på en lastbåt mellan Rostock och Trondheim, där de levde under fruktansvärda förhållanden i mörker och kyla under överfarten, tätt, tätt ihopträngda. Flera av fångarna runtom dog av sjukdomar, svält och kyla, berättar Dusan och hela tiden fanns också skrällen

för att bomberna som hördes där ute skulle slå ner.

- Vi hade förstås inga flytvästar. Det var det bara tyskarna som hade.

Väl i Norge blev det inte mycket bättre. Dusans skriftliga korrespondens med en av medfångarna i Bulgarien tidigare avslöjades här genom märkliga sammanträffanden och han blev snabbt satt i isoleringscell.

- Det var om möjligt ännu värre den här gången. Känslan av att sitta helt själv i mörker och knappt få någon mat medan man hör skotten utanför går inte att beskriva. Fångar sköts ihjäl varje dag.

Efter åtta månader i isoleringscell fick Dusan veta att två gravar hade grävts. De var då bara två fångar kvar, så han förstod alltför väl vad som väntade. Medfången tog sitt liv och han själv skrev ner sin adress och gav till fångvaktaren, med en bön om att brodern skulle få veta var han var begravd.

Vad tänkte du då?

- Att sista stunden var kommen. Det var förfärligt!

Men i stället för att dödas direkt skickades han till Trondheim tillsammans med två ryssar som rymt från lägret och väntade på arkebusering. Så då förstod han att det verkligen var kört. Nu fanns det bara en möjlighet kvar – att rymma.

Dusan sade till ryssarna att han skulle på ut på toaletten på gården, men smet i stället ut på gatan, där ödet på det märkligaste sätt kom i hans väg:

- Jag fick syn på en kvinna som suttit i samma läger som mig tidigare och som jobbade som dubbelagent. Visst var det en stor risk – men den enda chans jag hade – så jag bad henne om hjälp. Och det var ett lyckokast! Efter två dagar hade hon ordnat med biltransport och vi flydde tillsammans över de norska fjällen.

Flykten började med att de först fick skjuts genom Norge, en bra bit på väg. De blev så småningom avsläppta och fick gå sista biten till en bondgård, där de fick mat och skidor – ingen kompass, dock.

- Vi hade ingen aning om var vi var eller hur vi skulle ta oss till Sverige, som var målet - och jag hade aldrig åkt skidor i hela mitt liv.

De tog sig upp för hela fjället, men på väg utför på andra sidan tappade han ena skidan och de fick leta en hel dag innan de till sist hittade den.

Hela flykten tog fyra dagar. Medtagna och rejält frusna kom de så till slut till Sverige och välkomnades varmt med mat, kläder och boende. Flykten och de hemska åren i fångenskap var äntligen över!

Hur mycket har dina hemska upplevelser präglat dig genom livet?

- Jag glömmar aldrig vad jag har varit med om. Men jag lärde mig att leva med minnena, mycket tack vare min fru. Vi pratade och pratade hela nätterna igenom den första tiden! Fast visst har upplevelserna satt sina spår. Jag har haft svårt att lita på människor och har alltid varit på min vakt.

Hur har du det i dag?

- Jag har ett bra liv. Är så tacksam för hur jag fick det här i Sverige efter kriget! Tar det mest lugnt och får dagligen besök av mina barn. Och så tränar jag förstås. Går på gymna varje fredag. ♣